

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

איסור הוראת תלמיד בפני רבו

(ס"ב ב') אמר ליה אביי לרב יוסף: קיימא לן משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אליעזר בן יעקב. מהו לאורויי במקום רבו (כיון דלא תליא בסברא ומילתא פשיטא היא, שרי, או דילמא חוצפא הוא)?

אמר ליה: אפילו ביעתא בכותחא (שחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, שמותר לאוכלן בחלב¹) בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא, ולא אורי.

(ס"ג א') (ואמרינן) רב המנונא בשני דרב הונא רביה לא אורי, ואורי בשני דרב חסדא, דתלמיד חבר דיליה הוה.

אמר רבא: ולאפרושי מאיסורא אפילו בפניו שפיר דמי (ראה תלמיד אדם רוצה לעבור עבירה ורבו שם ושותק, מותר לתלמיד לקפוץ ולגעור).

אמר רבא: בפניו - אסור וחייב מיתה (בידי שמים). שלא בפניו - אסור ואין חייב מיתה.

גרסינן במסכת כתובות (פרק אף על פי, ס' ב'):

אמר אביי, האי מילתא דאמור רבנן: אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה, לא משום דמיחזי כאפקירותא, אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא.

שיטות הראשונים

איסור הוראה במקום רבו: משמע בסוגיא שתלמיד גמור אין יכול להורות אפילו שלא במקום רבו. ואפילו רחוק ממנו יותר משלוש פרסאות². אמנם בבבלייתא במסכת סנהדרין, ה' ב', כתוב תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלוש פרסאות. מבואר, שחוץ לשלוש פרסאות, מותר.

דעת הרמב"ם, שמה שמותר, דווקא באקראי. אבל כשקובע עצמו ללמד ולהורות, אסור אפילו חוץ לשלוש פרסאות³. תוספות ורא"ש תירצו שרק תלמיד גמור אסור. אבל תלמיד חבר שרי חוץ לשלוש פרסאות⁴. במקום אחר תירצו תוספות שאם לא נטל רשות, אסור אף חוץ לג' פרסאות. וכשנטל רשות, מותר חוץ לשלוש פרסאות. והמרדכי כתב בשם הריב"א, שהאיסור לתלמיד מובהק להורות אפילו שלא בפניו, היינו דוקא במקום שרגיל רבו לבוא לשם ביום השוק או בימי שני וחמישי. אבל אם בא רק באקראי, מותר (חוץ לשלוש פרסאות). והשו"ע⁵ סתם כדברי הרמב"ם, ובשם יש

1. תוספות בשם הערוך (ערך כתח). ורש"י כתב ביצה לאוכלה בכותח שיש בו נסיובי דחלבא. אבל הערוך כתב דסתם ביצה אינה צריכה היתר. שאין לך עם הארץ שלא ידע שמותרות בחלב.
2. בגמרא מובא מעשה בתלמידו של רבי אליעזר שהיה רחוק ממנו שלוש פרסאות והורה הלכה ונתחייב על כך מיתה. ומקשה הגמרא מדוע התחייב מיתה, הרי לא הורה בפניו, ומתרצת הגמרא בפניו הוה. והוכיחו תוספות והרא"ש ממה שלא התקשתה הגמרא מדוע אסור הדבר, אלא רק מדוע התחייב מיתה, שזה היה פשוט שעצם האיסור להורות, הוא גם ברחוק יותר משלוש פרסאות.
3. וביאר הכסף משנה (הל' תלמוד תורה ה, ב), וכן בבית יוסף (יו"ד רמב, ד) שמקורו מסתירת הסוגיות.
4. אבל תוך שלוש פרסאות, אף תלמיד חבר אסור. וראה להלן בשיטות הראשונים ובהערה, ביתר הרחבה.
5. יו"ד רמב, ד. מקורות - רמב"ם (הל' תלמוד תורה ה, ב-ג). תוספות (עירובין ס"ב ב', ד"ה רב חסדא). רא"ש (ס"ב ב'). תוספות (סנהדרין ה' ב', ד"ה אלא אם כן). מרדכי (פרק הדר רמז תקי).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אומרים כהרא"ש⁶. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כהמרדכי.

תלמיד גמור שנטל רשות מרבו: משמע מדברי התוספות דאפילו נטל רשות מרבו, תוך שלוש פרסאות אסור⁷. ודעת הרמב"ד, הרשב"א והריב"ש, דנטילת רשות מהני אפילו תוך שלוש פרסאות. והרמ"א⁸ פסק כהתוספות.

הוראת תלמיד חבר בתוך שלוש פרסאות: דעת תוספות, רא"ש וריב"ש, שתלמיד חבר תוך ג' פרסאות אסור וחייב מיתה, ורק חוץ לשלוש פרסאות מותר. ומדברי הרמב"ם נראה, דתלמיד חבר אפילו בפניו מותר להורות⁹. והרמ"א¹⁰ סתם כהרמב"ם, ובשם יש אומרים כהרא"ש.

גדר תלמיד חבר: רש"י פירש חכם כמותו, אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר. והרמב"ם כתב כל שלא למד מרבו רוב חכמתו נקרא תלמיד חבר שלו. וכתב הריב"ש ששניהם לדבר אחד התכוונו¹¹. ומהרי"ק כתב דמתחלה היה תלמיד ואחר כך נתחכם (ואפילו לא כמותו, אלא קרוב לזה) ונעשה חברו. והרמ"א¹² סתם כמהרי"ק, ובשם יש אומרים כרש"י והרמב"ם.

הפוסק בדרך לימודו, והוראה בדבר פשוט: כתב הרא"ש: ומה שאסור להורות היינו דוקא על מעשה שבא לפניו. אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, כיון שאין מורה על מעשה שבא לפניו. וגם נראה דדוקא בדבר שיש בו חידוש לשואל¹³. אבל בהוראה שהשואל יודע דהוראה פשוטה היא¹⁴, שרי¹⁵. וכן פסק השו"ע¹⁶.

6. שהחילוק הוא בין תלמיד גמור לתלמיד חבר. ואין חילוק בין מקרה לעראי. ש"ך (ס"ק ז).
7. אמנם בביאור הגר"א (ס"ק ח) כתב שבכתובות כתבו תוספות (ס' ב' ד"ה כי) שמועילה מחילה גם בתוך ג' פרסאות, אלא דלא מסתייעא מלתייה.
8. יו"ד רמב"ד. והש"ך (ס"ק ז) הביא דברי החולקים. מקורות - רשב"א (שו"ת ח"א סי' קיא). ריב"ש (שו"ת סי' רעא). תוספות (סנהדרין ה' ב', ד"ה אלא אם כן).
9. כן דייק הב"י, מדברי הרמב"ם, שכתב: "במה דברים אמורים? ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר, ואינו חייב בכבודו בכל הדברים האלו, אבל עומד מלפניו וקורע עליו". משמע דסבירא ליה **דלא הוזכר איסור הוראה כלל אלא גבי רבו מובהק דוקא**. וכתב הב"י שכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט עובדא דרבינא דאמר ליה לרב אשי תלמיד חבר דמר אנא. והגר"א (ס"ק ט) **כתב דליתא לדבריו**, שכן מפורש בסוגיא (ס"ג א', ראש העמוד) דרבינא תלמיד חבר דרב אשי הוה, ואעפ"כ כשגער רבינא בפני רב אשי באדם שהשתמש באילן בשבת, שאל את רב אשי מי מיתחזי כאפקרותא, וענה לו אין חכמה וכו'. רואים שבלאו הכי אסור להורות (ואף שריב"ש רצה לתרץ וכו', דבריו דחוקים).
10. יו"ד רמב"ד. מקורות - רמב"ם (הל' תלמוד תורה ה, ט). ריב"ש (שו"ת סי' רעא).
11. ומה שפירש רש"י חכם כמותו, לאו דוקא חכם כמותו ממש, בשוין. ריב"ש. וכן כתב הגר"א (ס"ק יד), שרש"י כרמב"ם.
12. יו"ד רמב"ד. מקורות - רש"י (ס"ג א, ד"ה תלמיד חבר). רמב"ם (הל' תלמוד תורה ה, ט). מהרי"ק (שו"ת, שורש קסט).
13. ואפלו ביעתא בכותחא ומגילת תענית בכהאי גוונא איירי (שהיה בו חידוש לשואל). ולא נקטינהו אלא לאשמועינן דאפלו בהני שהתלמיד יודע בודאי שאינו טועה אסור להורות. רא"ש.
14. כגון נותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר לבטלו בששים, וכיוצא באלו דכשמתירין לו אינו דומה לו דבר חידוש, שכבר שמע שהוראה זו פשוטה לכל ישראל. רא"ש.
15. ורבינא דסר סכינא בבבל לאו הוראה הואי אלא מפני כבודו של חכם כדאמר (חולין דף יז ב) לא אמרו להראות סכינא לחכם אלא מפני כבודו של חכם. ואין ראוי לת"ח ליטול שררה בפני רבו אלא אם כן נטל רשות מרבו. ואם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו איכא לספוקי אי שרי. מידי דהוה אהא דאמר וצורבא מרבנן חזי לנפשיה. או דילמא הני מילי בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו. אבל דבר איסור והיתר אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו. והדעת נוטה לאסור. רא"ש.
16. יו"ד רמב"ד, ח. מקורות - רא"ש (סי' ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם, סימן רמב)

- ד. אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה. **הגה:** ואפלו נטילת רשות לא מהני תוך שלשה פרסאות, אם הוא רבו מבהק. (בית יוסף בשם תוספות פ"ק דסנהדרין ומהרי"ק שרש ק"ע ואגדה שם וסמ"ק סוף עשין י"ג בשם ר"י ופרק אף על פי.) ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב. אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפלו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שימתן לו רשות. **הגה:** וכל זה ברבו מבהק, אבל בתלמיד חבר, אפלו תוך שלשה פרסאות שרי (רי"ף ורמב"ם כדאייתא בבית יוסף). ויש אומרים דמכל מקום לפני רבו ממש אסור (ריב"ש סי' רע"א), ואפלו שלא בפניו ממש, אם התחילו בכבוד הרב לומר שישאלו לרב, או שהרב מפלג בחכמה וזקנה, אין להורות בעירו. (בבית יוסף מגמרא בפ' הדר).
- ו. ויש אומרים דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ ליי"ב מיל, פטור אבל אסור. **הגה:** ויש אומרים דדוקא בגיל לבוא לעירו של תלמיד. אבל אם אינו גיל לבוא שם, רק בדרך אקראי, מתר, כל שהוא חוץ לג' פרסאות (מרדכי בשם ריב"א).
- ז. תלמיד חבר תוך י"ב מיל, פטור אבל אסור. וחוץ ליי"ב מיל, מתר. אף על פי שנטל רשות מרב אחד, לא סגי, עד שיטל רשות מכל רבותיו המבהקים.
- ח. **הגה:** והאי מבהקים לא מירי כשאר רבו מבהק שרב חקמתו ממנו, דאם בן לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מבהקים, אלא ר"ל תלמיד גמור, לאפוקי תלמיד חבר דהינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהינו שהוא קרוב להיות גדול ברבו. (מהרי"ק שרש ק"ע ובית יוסף בשם רשב"ם פ' יש נוחלין). מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחד, מהני להורות חוץ לג' פרסאות. (תשובת הרשב"א סי' קי"א וריב"ש סי' רפ"א). אבל תוך ג' פרסאות, לא מהני ליה. ויש אומרים דכל שאינו רבו מבהק, דהינו שאין רב חקמתו ממנו, תלמיד חבר הוא (בית יוסף בשם הרמב"ם).
- ט. לא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו, אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו.
- י. לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל, אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל, כגון נותן טעם לפגם או לבטל אסור בששים וכיוצא באלו, מתר.
- יא. יש מי שכתב, שכל הכתוב בספרים מפקדי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבד ולא יסמך על ראיותיו לדמות מלתא למלתא מעצמו.
- יב. לאפרושי מאסורא, כגון שרואה אדם שעובר עברה מפני שאינו יודע שהוא אסור, או מפני רשעתו, מתר להפרישו ולומר לו שהוא אסור, בפני רבו, שבכל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.
- יג. אם בני ביתו של תלמיד הצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם במקום רבו. ולא כל מי שמת רבו מתר לישב ולהורות, אלא אם כן הגיע להוראה. (טור בשם הרמב"ם).